

Tatiana Konderak
Szkoła Języków Obcych „TINA”

Edukacja obcojęzyczna najmłodszych a rozwijanie sprawności receptywnych. Rozumienie ze słuchu

Proces jednoczenia się Europy i obserwowane zarówno w naszym kraju, jak i na innych kontynentach, zmiany społeczne, ruchy migracyjne i powstanie społeczeństw wielonarodowościowych ukształtowały nowe koncepcje metodyczne w dydaktyce, gdzie akwizycja oraz nauczanie języka obcego małych dzieci stało się jednym z tematów badań i dyskusji. Obok umiejętności językowych ważnym elementem w edukacji obcojęzycznej najmłodszych staje się uwrażliwienie na różnorodność kultur i ludzi mówiących różnymi językami. W krajach Unii Europejskiej edukacja przedszkolna rozumiana jest jako przestrzeń, w której wszechstronny rozwój dziecka jest stymulowany poprzez zorganizowane działania pedagogów wychowania przedszkolnego. Wspomniane działania, zarówno dydaktyczne, wychowawcze, jak i opiekuńcze, mają na celu przygotowywanie dziecka do podjęcia obowiązku szkolnego.

Na efektywny proces wychowania i kształcenia składają się cele, treści, metody, formy i środki dydaktyczne, z których podstawową funkcję zdają się pełnić odpowiednio dobrane i sformułowane cele edukacyjne, będące również jednym z najważniejszych motywów aktywności ludzkiej¹. W przypadku edukacji językowej najmłodszych, która ma swoją

¹ J. Karbowniczek, *Założenia metodyczne pracy pedagogicznej w przedszkolu*, [w:] *Podstawy pedagogiki przedszkolnej z metodyką*, red. J. Karbowniczek, M. Kwaśniewska, B. Surma, Kraków 2013, s. 224–232.

wyraźną specyfikę, stosowane przez nauczyciela metody pracy są zdeterminowane przez cechy rozwojowe małych uczniów. Nie należy jednak zapominać, iż na tym poziomie nauczania ważniejszy od wymiernych efektów językowych jest sposób pracy nauczyciela oraz dziecięca motywacja do nauki i uczestnictwa w zajęciach, która stanowi fundament dalszego, wieloletniego kształcenia językowego.

Zdaniem Hanny Komorowskiej cele językowe w pierwszych latach życia dziecka są z konieczności ukierunkowane głównie na rozwój sprawności rozumienia ze słuchu i naukę słownictwa wprowadzanego w kontekście i w prostych zdaniach, co stanowi jednocześnie początek kształtowania sprawności mówienia². Do najważniejszych cech rozwojowych dzieci w kontekście kształcenia obcojęzycznego autorka zalicza potrzebę słuchania, która wymusza osłuchiwanie się dzieci z językiem obcym poprzez piosenki, wyliczanki, śpiewanki i rymowanki, krótkie opowiadania, bajki czy też wiersze. W pierwszych latach życia dziecka uczenie się drugiego języka jest zbliżone do przyswajania języka ojczystego, czyli okresu, w którym najpierw osłuchuje się ono z językiem. Zdaniem H. Komorowskiej należy zapewnić dzieciom w tej grupie wiekowej jak najczęstszy kontakt z mową i nagraniami w języku obcym, rozwijając na zajęciach językowych główną sprawność, jaką jest rozumienie ze słuchu.

Podstawą nauczania języków obcych dzieci w wieku przedszkolnym są właśnie piosenki, rymowanki, wyliczanki i wierszyki, spełniające wiele ważnych funkcji dydaktycznych³. Można do nich wykorzystać ćwiczenia, które łączą ruch z muzyką i rytmem. Do takich form ruchu i ekspresji należą m.in.: ilustrowanie poszczególnych fraz gestem, czyli rodzaj opowieści ruchowej, pantomima, improwizacja ruchowa czy też inscenizacja treści utworu. Ponadto powiązanie melodii z tekstem sprawia, iż jest on łatwiejszy w odbiorze nawet dla najmłodszych uczniów, gdyż wszystko, co zrytmizowane ułatwia dzieciom naukę i zapamiętywanie nowych treści. Praca z odpowiednio dobraną do wieku i zainteresowań dziecka piosenką obcojęzyczną nie tylko rozwija sprawności językowe, ale również pobudza i stymuluje procesy emocjonalne, społeczne, psychiczne czy też fizyczne.

Do najważniejszych cech dzieci w pierwszych latach życia zdaje się należeć stała potrzeba zabawy, w tym również językowej i fizycznej aktywności. Pozwala to na podniesienie efektywności kształcenia językowego poprzez zastosowanie wszelkiego rodzaju gier i zabaw zarówno ruchowych, jak i językowych, wykorzystujących elementy gimnastyki czy też reagowania

całym ciałem. Mają one na celu łączenie umiejętności wypowiedzenia się z czynnościami motorycznymi.

Na zajęciach językowych z dziećmi, poza zabawą, ruchem i muzyką, nie może zabraknąć takich form ekspresji, jak ćwiczenia dramatyczne, miniteatryki czy różnorodne formy plastyczne – kolorowanie, rysowanie, wyklejanie, wydzieranie i lepienie. Aktywność językowa doskonale współgra z tego typu działaniami, dając dzieciom radość z nauki i uczestnictwa w zajęciach, radość z tworzenia i działania.

Kolejne cechy małych uczniów to brak umiejętności czytania i pisanie, nieumiejętność pracy własnej, jak również myślenie konkretne i pamięć mechaniczna, co oznacza, że nauka musi się wiązać z konkretnymi sytuacjami i przedmiotami znajdującymi się w zasięgu wzroku dziecka. Treści nauczania powinny natomiast być dla niego istotne i związane z kręgiem zainteresowań, gdyż wspiera to proces percepcji materiału i przetwarzania informacji. Najmłodszych cechuje również szybkie zapominanie pomimo równie szybkiego zapamiętywania, co wiąże się z koniecznością wielokrotnych powtórzeń w różnicowanej i atrakcyjnej dla dzieci formie. Informacje odbierane przez receptory słuchu i wzroku są zapamiętywane dzięki analizowaniu, kodowaniu i przekazywaniu ich do dalszych magazynów pamięci, a ponieważ dzieci postrzegają zjawiska synkretycznie i uczą się dopiero analizowania, potrzebują większej ilości ćwiczeń, by przyswoić materiał⁴.

Należy pamiętać, iż możliwość koncentracji najmłodszych jest krótkotrwała, zatem planowane zadania, ćwiczenia, gry i zabawy językowe powinny być krótkie, a aktywności wymagające większego skupienia należy przeplatać zabawami ruchowymi. Niezwykle istotne jest również korzystanie na zajęciach z różnorodnych materiałów edukacyjnych i planowanie takich działań dydaktycznych, które dostarczają wciąż nowych bodźców pozwalających skupić i podtrzymać dziecięcą uwagę i zainteresowanie nauczonymi treściami. Chodzi o wykorzystywanie na zajęciach zarówno obrazu, dźwięku i ruchu w różnorodnych formach i kombinacjach, jak również wszelakich przedmiotów i rekwizytów. W tym miejscu warto podkreślić znaczenie emocjonalnego zaangażowania dzieci podczas osłuchiwania się z językiem, gdyż ma ono znaczący wpływ na procesy percepcji i przetwarzania informacji. Dlatego tak ważna jest koncentracja uwagi i podtrzymanie jej. Sterowanie uwagą mimowolną, charakterystyczną dla dzieci w wieku przedszkolnym, musi się odbywać przy użyciu wyrazistych i kontrastowych bodźców, wyeksponowanych z otoczenia. Wszelkie formy graficzne wzmacniające fragmenty tekstu, into-

⁴ T. Siek-Piskozub, A. Wach, *Muzyka i słowa. Rola piosenki w procesie przyswajania języka obcego*, Poznań 2006, s. 102.

nacja i siła głosu, jak również urozmaicone tempo mówienia czy czytania, które podkreślają informacje, pozytywnie oddziałują na utrzymanie uwagi⁵.

Rozwijanie umiejętności słuchania i rozumienia ze słuchu

W warunkach naturalnych język jest przyswajany i używany w wersji mówionej, dlatego nauczanie opierające się na naturalnych procesach akwizycji języka powinno uwzględniać nadrzędność kanału oralnego, czyli umiejętności słuchania i mówienia. Dzieci w wieku przedszkolnym nie mają wystarczających zdolności w zakresie czytania i pisania, co sprawia, iż wykształcenie prawidłowej umiejętności rozumienia ze słuchu jest jednym z podstawowych celów w nauczaniu języka obcego na tym poziomie edukacji⁶. Stanowi ono nie tylko podstawę komunikacji, w której bez zrozumienia drugiej osoby nie ma możliwości porozumienia się, lecz wykształcenie sprawności rozumienia jest również warunkiem powstania odpowiedniego programu motorycznego, na podstawie którego rozwija się mowa⁷.

Aktywne posługiwanie się językiem, czyli produkcja, do której dąży nauczanie języka obcego, musi być poprzedzone kształtowaniem umiejętności recepcji, czyli rozpoznawania i odróżniania elementów języka i rozumienia przekazu tekstu czy utworu. Konieczne jest więc wcześniejsze dostarczenie wzorców, aby na ich podstawie uczeń mógł samodzielnie stworzyć własny tekst. Kluczowe jest zatem bogate doświadczenie receptywne, które dziecko powinno nabyć w celu wygenerowania i zorganizowania umysłowej reprezentacji systemu językowego oraz programów kierujących produkcją językową⁸. Dostarczany mu input językowy musi być przystępny, gdyż przyswojone zostają jedynie zrozumiałe dane językowe.

Nauka rozumienia ze słuchu powinna odbywać się w warunkach zbliżonych do naturalnej komunikacji. Warto pamiętać, że słuchanie ze zrozumieniem pojawia się, gdy towarzyszy mu odpowiedni czynnik motywujący, czyli powód i cel słuchania, a jeśli wiąże się z nim zadanie, które ma zostać wykonane, stanowi ono dodatkową motywację do uważnego słuchania. Istotne jest podkreślenie znaczenia selektywnego słuchania, czyli słuchania w celu zrozumienia lub uzyskania konkretnej informacji, przy czym dużą rolę odgrywają kontekst i sytuacja, pomagające w utrzymaniu uwagi i koncentracji oraz w zrozumieniu fragmentów słuchanego tekstu czy utworu⁹. Warto również dodać, iż zadanie powinno być tak zaplano-

⁵ M. Dakowska, *Psycholingwistyczne podstawy dydaktyki języków obcych*, Warszawa 2008, s. 115.

⁶ J. Iluk, *Jak uczyć małe dzieci języków obcych?*, dz. cyt., s. 100.

⁷ J. Gładysz, *Rozwój sprawności receptywnych we wczesnoszkolnym nauczaniu języków obcych*, [w:] *Wczesnoszkolne nauczanie języków obcych. Zarys teorii i praktyki*, red. D. Sikora-Banasik, Warszawa 2009, s. 83.

⁸ H. Komorowska, *Metodyka nauczania języków obcych*, dz. cyt., s. 132; J. Gładysz, dz. cyt., s. 84.

⁹ H. Komorowska, *Metodyka nauczania języków obcych*, dz. cyt., s. 133.

wane, aby jego wykonanie zakończyło się dla ucznia sukcesem. Powodzenie w jego wykonaniu świadczy o skuteczności zadania, wzmacnia motywację dziecka, jak również zachęca do spróbowania swoich sił w kolejnym zadaniu¹⁰.

Słuchanie ze zrozumieniem zawiera takie sprawności cząstkowe, jak rozumienie poleceń nauczyciela i odpowiednie reagowanie na nie; rozumienie komunikacji w grupie oraz rozumienie sensu piosenek, rymowanek i bajek¹¹. Przyjrzyjmy się technikom rozwijania sprawności rozumienia ze słuchu obejmującym ćwiczenia poprzedzające słuchanie, towarzyszące słuchaniu oraz następujące po wysłuchaniu tekstu, opisanym przez H. Komorowską¹².

Ćwiczenia językowe poprzedzające słuchanie mają, według autorki, na celu:

- skupienie uwagi dzieci na tematyce tekstu;
- przypomnienie i zaktywizowanie elementów języka znanych dzieciom i związanych z tematyką tekstu;
- wprowadzenie nowych wyrazów i struktur gramatycznych, które są niezbędne do zrozumienia tekstu, a nieznanne przez najmłodszych.

Istotne w tej kwestii jest odpowiednie ukierunkowanie uwagi na dany temat poprzez zawężenie jej do konkretnej sytuacji czy aspektu, którego będzie dotyczyć wprowadzany tekst, co ułatwi jego późniejsze rozumienie. Sposobem na takie ukierunkowanie uwagi może być uprzednia prezentacja obrazka ilustrującego główny przedmiot tekstu.

Techniki towarzyszące słuchaniu pobudzają motywację, nadają sens i cel słuchaniu, jak również utrzymują koncentrację uczniów. W rozpatrywanej tu grupie wiekowej mogą to być ćwiczenia polegające na dopasowywaniu, dobieraniu odpowiedniego obrazka do wysłuchanego tekstu czy na szeregowaniu, czyli układaniu obrazków w odpowiedniej kolejności według treści tekstu. Jest to również tak zwane ustne dyktando, czyli rysowanie według instrukcji słownej, jak również uzupełnianie niekompletnego obrazka. Reagowanie całym ciałem obejmuje ćwiczenia polegające na wykonywaniu manualnych poleceń nauczyciela lub poprzez pokazywanie ruchami i gestami tego, co mówi nauczyciel. Jest to odpowiednie ćwiczenie dla dzieci przedszkolnych wykorzystywane w pracy z tekstami dotyczącymi życia codziennego oraz przy nauce piosenek i wierszyków, gdyż umożliwia najmłodszym zademonstrowanie zrozumienia treści przekazu bez konieczności używania słów¹³. Zadania te mogą być

¹⁰ P. Ur, *Nauczanie rozumienia słowa mówionego*, Warszawa 1989, s. 38.

¹¹ J. Iluk, *Jak uczyć małe dzieci języków obcych?*, dz. cyt., s. 100.

¹² H. Komorowska, *Metodyka nauczania języków obcych*, dz. cyt., s. 134–141.

¹³ J. Gładysz, *Rozwój sprawności receptywnych we wczesnoszkolnym nauczaniu języków obcych*, dz. cyt., s. 89.

z powodzeniem wykorzystywane zarówno przy wprowadzaniu oraz utrwalaniu nowych treści, jak również przy powtórzeniach czy sprawdzaniu stopnia opanowania danego materiału.

Techniki następujące po wysłuchaniu tekstu dotyczą głównie rozumienia całości tekstu i obejmują dwie sfery: rozumienie globalne, całościowe, czyli uchwycenie ogólnego sensu usłyszanego tekstu oraz rozumienie szczegółowe. Do omawianych technik można zaliczyć ćwiczenia polegające na określeniu czy podawane przez nauczyciela stwierdzenia są prawdziwe czy nie w oparciu o usłyszany uprzednio tekst, jak również odpowiadanie na pytania dotyczące tekstu. Należy pamiętać, aby w przypadku najmłodszych uczniów umożliwić im na każdym etapie pracy ze słuchanym tekstem wsparcie w postaci pomocy wizualnych, takich jak materiały graficzne ilustrujące treść tekstu, przedmioty czy rekwizyty. Mają one duże znaczenia zarówno dla wizualizacji, jak i kontekstualizacji nauczanych treści, co jest szczególnie ważne w pracy z najmłodszymi dziećmi.

Podczas rozwijania sprawności słuchania ze zrozumieniem, zdaniem H. Komorowskiej¹⁴, należy respektować następujące zasady:

1) selekcja tekstów powinna uwzględniać sytuacje, w których chcemy, aby dziecko się komunikowało;

2) nieznaną słów i pojawiających się w utworze konstrukcji gramatycznych nie powinna utrudniać globalnego zrozumienia tekstu, dlatego konieczne jest wprowadzenie i przećwiczenie nowych wyrazów przed przystąpieniem do pracy z tekstem;

3) ze względu na wybiórczą naturę słuchania ze zrozumieniem warto ukierunkować uwagę dzieci na uzyskanie konkretnej wiadomości z tekstu;

4) przed rozpoczęciem pracy z tekstem należy przedstawić uczniom zadanie do wykonania po uzyskaniu informacji zawartych w słuchanym tekście, co zmotywuje ich do aktywnego słuchania;

5) zadanie wykonywane w oparciu o wysłuchany tekst nie może sprawiać dzieciom dodatkowych trudności, ma być bowiem oznaką jego zrozumienia;

6) kształcąc globalne rozumienie tekstu i opieranie się na domyśle, należy przyzwyczajać uczniów do niepewności i niepełnego jego rozumienia, dlatego nie trzeba tłumaczyć i wyjaśniać wszystkich elementów tekstu;

7) konieczne jest uwzględnianie ćwiczeń poprzedzających wysłuchanie tekstu, towarzyszących tekstowi oraz następujących po jego wysłuchaniu.

Optymalne warunki do rozwoju sprawności receptywnych u dzieci stwarza stosowanie tekstów narracyjnych, głównie bajek i historyjek.

Wpływa ono pozytywnie na rozwój globalnego rozumienia i sprzyja mimowolnemu przyswajaniu niewerbalnych środków wyrazu, poprawnej wymowy, intonacji czy rytmu, dużej ilości słów i zwrotów językowych oraz konstrukcji gramatycznych, a także umiejętności opisu i dzielenia dłuższych opowiadań na epizody oraz rozwojowi sposobów wyrażania uczuć i opinii. Konsekwentne stosowanie bajek przybiera formę intensywnego inputu, dzięki czemu procesy przyswajania języka i jego akwizycji mogą przebiegać jak w naturalnych warunkach¹⁵.

Inne ćwiczenia wykorzystywane w celu kształtowania rozumienia ze słuchu obejmują identyfikowanie obrazka na podstawie usłyszanego zdania lub opisu, rysowanie obrazka lub uzupełnianie brakującego elementu w oparciu o usłyszane stwierdzenia, numerowanie obrazków lub ustawianie ich w odpowiedniej kolejności, wskazywanie poszczególnych elementów ilustracji, reagowanie w określony sposób na konkretny wyraz lub słowo z grupy wyrazów, określanie zgodności usłyszanego tekstu z treścią obrazka, przedstawianie usłyszaných sytuacji¹⁶.

Przytoczone powyżej ćwiczenia i wskazówki pomocne w rozwijaniu sprawności słuchania i rozumienia ze słuchu mogą stanowić źródło pomysłów, z których kreatywny nauczyciel wybierze najbardziej odpowiednie do danej grupy językowej, pamiętając, iż cechy rozwojowe małych uczniów determinują charakter zabaw i ćwiczeń językowych stosowanych na zajęciach.

Osluchanie dzieci z językiem obcym, poza budowaniem motywacji do dalszej nauki, jest jednocześnie najważniejszym zadaniem nauczyciela, realizowanym w sytuacjach zrozumiałych dla dzieci, w których dzięki ruchowi, mimice czy kontekstowi sytuacyjnemu, nawet nie rozumiejąc całej wypowiedzi, dzieci mogą się domyśleć znaczenia. Służą temu również rytuały, wszelkie gry i zabawy językowe, obcojęzyczne nagrania, zarówno audio, jak i wideo. Gdy nauka jest jednocześnie świetną zabawą, pełną pochwał ze strony nauczyciela ze strony nauczyciela, a ze strony ucznia wiary w swoje możliwości językowe, poczucia własnej wartości, radości i satysfakcji z osiągniętych celów, oddziałuje to pozytywnie nie tylko na chęć dalszej (współ)pracy, ale przede wszystkim na efekty dydaktycznych (współ)działań.

¹⁵ J. Iluk, *Jak uczyć małe dzieci języków obcych?*, dz. cyt., s. 114–117.

¹⁶ J. Gładysz, *Rozwój sprawności receptywnych we wczesnoszkolnym nauczaniu języków obcych*, dz. cyt., s. 91–95.

Bibliografia

Dakowska M., *Psycholingwistyczne podstawy dydaktyki języków obcych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.

Gładysz J., *Rozwój sprawności receptywnych we wczesnoszkolnym nauczaniu języków obcych*, [w:] *Wczesnoszkolne nauczanie języków obcych. Zarys teorii i praktyki*, red. D. Sikora-Banasik, Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, Warszawa 2009.

Iluk J., *Jak uczyć małe dzieci języków obcych?*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Lingwistycznej, Częstochowa 2006.

Karbowniczek J., *Założenia metodyczne pracy pedagogicznej w przedszkolu*, [w:] *Podstawy pedagogiki przedszkolnej z metodyką*, red. J. Karbowniczek, M. Kwaśniewska, B. Surma, Akademia Ignatianum Wydawnictwo WAM, Kraków 2013.

Komorowska H., *Metodyka nauczania języków obcych*, Fraszka Edukacyjna, Warszawa 2004.

Siek-Piskozub T., Wach A., *Muzyka i słowa. Rola piosenki w procesie przyswajania języka obcego*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2006.

Ur P., *Nauczanie rozumienia słowa mówionego*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1989.